

EXAMENINFORMATIE

TEKENEN

VWO

2024

INHOUD

- Exameninformatie algemeen
- Thematiek examens
- Cijferbepaling

- Domein A: vaktheorie
  - Examenstof
  - Hoe geef je antwoord?
  - Oefenexamens

- Domein B: praktijk
  - Voorbereiding: werkstukken & portfolio
  - Examen

- Bijlagen
  - Stijlen & stromingen
  - Kunstbegrippen
  - Schema beeldaspecten
  - Stappenplan
  - Werkverslag

Vragen & contact: yvonne.dupuis@berkenschutse.nl

Exameninformatie algemeen

Het examen bestaat uit een centraal examen en een college-examen. Het college-examen is een praktisch examen.

Het examenprogramma:

VWO TEKENEN		Centraal examen	Staats- examen
Domein A: Vaktheorie	<u>Subdomein A1: Beschrijven, onderzoeken en interpreteren:</u> De kandidaat kan mede op basis van bronnenmateriaal het beeldend werk van kunstenaars en vormgevers beschrijven, onderzoeken en interpreteren, rekening houdend met tijd, plaats, functie, kunstopvattingen, normen en waarden en de historische ontwikkeling vanaf de klassieke oudheid tot heden.	X	
	<u>Subdomein A2: beschouwen:</u> De kandidaat kan twee- en driedimensionale beelden en vormen beschouwen en kan deze beschouwing verwoorden en/of verbeelden.	X	
Domein B: praktijk			X

THEORIE-EXAMEN

Het examen bestaat uit één zitting van 150 minuten met een verlenging van 30 minuten. Totale tijd: 180 minuten.

Hulpmiddelen toegestaan: **woordenboek**. TIP: NEEM MEE! Je kan hier een aantal kunstbegrippen in terug vinden.

PRAKTIJK-EXAMEN

Het college-examen bestaat uit een praktisch examen van 360 minuten (6 uur exclusief middagpauze). Het college-examen heeft betrekking op hetzelfde thema als het centraal examen

Thematiek examen

Het centraal examen is thematisch van opzet. Het begrip 'thema' is in het havo-examen op te vatten als een invalshoek van waaruit de vragen voor het examen worden gemaakt over beeldende kunst, vormgeving en architectuur uit verschillende stijlperiodes. Hierdoor ontstaat binnen het examen een zekere samenhang.

Het thema van het centraal examen 2024 is:

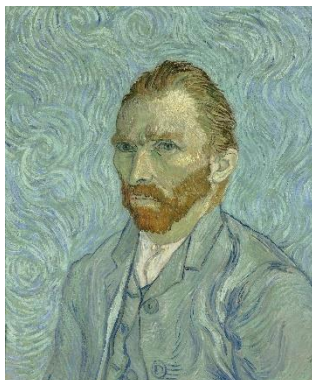
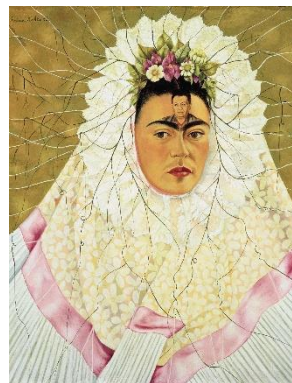
kunst & leven

Probleemstellingen:

1. In hoeverre verschilt de **beroepspraktijk** van een moderne kunstenaar uit de 20ste of 21ste eeuw met die van een kunstenaar uit de middeleeuwen, renaissance, barok of negentiende eeuw?
2. In hoeverre is in de loop der tijd de **maatschappelijke status** en de **sociaaleconomische positie** van de kunstenaar veranderd?
3. Hoe en waarom **presenteert** de kunstenaar zich op een bepaalde manier in zijn werk (bijvoorbeeld in een zelfportret)?
4. Hoe en waarom wordt **het leven** van de kunstenaar of diens **visie** op de maatschappij zichtbaar in zijn werk?
5. Hoe en waarom wordt de kunstenaar **door anderen gezien** en verbeeld (bijvoorbeeld door andere kunstenaars of in de pers)?
6. In hoeverre weerspiegelt het **atelier** of de woning van de kunstenaar zijn of haar visie op (kunst en) het leven?

Hoe en waarom maakt de kunstenaar zijn **eigen leven** tot onderdeel van zijn kunst?

Met het woord 'kunstenaars' worden ook vormgevers en architecten bedoeld.

Cijferbepaling

Het eindcijfer wordt als volgt berekend:

Het cijfer voor het centraal examen + het cijfer voor het praktisch examen vormen het eindcijfer, afgerond op een geheel getal.

Examenonderdeel	Weging	Cijfer per onderdeel (afgerond op 1 decimaal)	Eindcijfer (afgerond op een geheel getal)
Domein A Vaktheorie	1	A	(A+B) gedeeld door 2
Domein B Praktijk	1	B	

Domein A: vaktheorie

Meer dan één kunsthistorische stijlperiode komt aan bod. Het examen heeft betrekking op meerdere beeldende disciplines zoals schilderkunst, beeldhouwkunst, textiele vormgeving, architectuur, audiovisuele vormgeving en nieuwe media. Daarbij gaat het om autonome kunst en/of toegepaste vormgeving.

Wat moet je leren?

Zorg dat je de periode van **de klassieke oudheid tot en met de hedendaagse kunst** leert.

Je hebt nodig:

Kennis van en inzicht in de geschiedenis van de beeldende kunst, architectuur en vormgeving en enige bekendheid met verschillende visies op deze gebieden.

De leerlingen moeten vooral kijkstrategieën beheersen om de vragen te kunnen beantwoorden. De kennis die verondersteld wordt van kunsthistorische en andere begrippen (zie de begrippenlijst) is ondersteunend, d.w.z. het gaat om begrippen die van belang zijn bij het kijken en verwoorden.

Dit kan je leren:

- Kunstbegrippen (boek: bespiegeling)
- Beeldende begrippen (boek: beeldende begrippen)
- Kunststromingen en hun kenmerken (boek: bespiegeling)
- Samenvattingen kunststromingen (Boek: beeldende begrippen)
- Per kunststroming de beeldende kunst, architectuur en de vormgeving (boek: bespiegeling)

Hoe ga je leren?

- Leren uit het boek bespiegeling.
- Leren uit het boek beeldende begrippen.
- Proefexamens maken.
- Maak zelf samenvattingen.
- Maak gebruik van de informatie uit deze bundel.
- Leerpodium > PowerPoints

Examenvragen: Hoe geef je antwoord?

Examenopbouw

Het examen bestaat uit meerdere opgavenblokken.

Een opgavenblok begint vaak met een inleiding, waarin kunstenaar, titel en jaar van ontstaan van het eerste kunstwerk wordt gegeven. Daarna volgen beschouwende vragen die relevant zijn voor de onderliggende probleemstelling van het blok. De probleemstelling hangt samen met het thema van het examenjaar.

Gaandeweg wordt steeds meer relevante informatie gegeven en wordt toegewerkt naar inzichtsvragen.

Soort vragen

Er wordt van je verwacht dat je op verschillende soorten vragen antwoord kan geven. In de examensyllabus staat het volgende:

1. De kandidaat is in staat kenmerkende aspecten van de voorstelling en vormgeving van beeldend werk van kunstenaars en vormgevers waar te nemen en te benoemen.
2. De kandidaat kan het beeldend werk van kunstenaars en vormgevers beschrijven, onderzoeken en interpreteren.
3. De kandidaat in staat is om op basis van onderzoek punt 1 en 2 tot een beargumenteerd oordeel te komen.

Je moet vragen kunnen beantwoorden over:

- Voorstelling en vormgeving
  - Materiaal, techniek en hanteringswijze
  - Inhoud (waar gaat het kunstwerk over)
  - Functie van een kunstwerk
  - Kunstgeschiedenis (stromingen en hun kenmerken)
  - Kunstkritiek (je eigen mening of mening van een ander formuleren)
-

Examenvoorbereiding

Oefenexamens

Oefenexamens met correctievoorschrift voor het examen kunstgeschiedenis kun je vinden op www.examenblad.nl

Hier kun je alle voorgaande examens downloaden en maken.

The screenshot shows the website interface for 'Teken en handvaardigheid' exams. At the top is a navigation bar with links for 'Home', 'Vmbo bb', 'Vmbo kb', 'Vmbo gl', 'Vmbo tl', 'Havo', 'Vwo', 'Onderwerpen', and 'Nieuws'. There are also search and user profile icons. Below the navigation bar is a breadcrumb trail: 'Home > 2024 > Vwo > Vakken > Kunstvakken en lo >'. The main heading is 'Teken en handvaardigheid'. Underneath, there is an 'Examenrooster' section with two exam periods: 'Afnameperiode cpe vwo beeldende vakken' from Monday 1 January 2024 to Tuesday 21 May 2024, and 'CSE 1e tijdvak' on Wednesday 22 May 2024 from 09:00 to 11:30. A link 'Bekijk het hele examenrooster >' is provided. To the right, there is a search box 'Op zoek naar oefenexamens?' with a list of past exams: 'Teken en handvaardigheid in 2023', '2022', '2021', '2019', and '2018'. Below that is a section 'Zelfde vak, ander schooltype?' with links for 'Handvaardigheid havo in 2024' and 'Teken en handvaardigheid havo in 2024'.

<https://duo.nl/particulier/oefenen-voor-het-staatsexamen/>

A list of PDF files for download, each with a document icon and a link:

- [Scheikunde](#)
PDF, 181KB
- [Teken en handvaardigheid 1](#)
PDF, 672KB
- [Teken en handvaardigheid 2](#)
PDF, 510KB
- [Teken en handvaardigheid 3](#)
PDF, 244KB
- [Teken en handvaardigheid 4](#)
PDF, 242KB
- [Turks elementair](#)
PDF, 116KB

Domein B: praktijk

Je kunt gestructureerde probleemstellingen (opdrachten) met betrekking tot zowel autonome als toegepaste beeldende kunst en vormgeving onderzoeken en de daaruit ontwikkelde ideeën in een beeldende verwerking uitvoeren, daarbij beeldende middelen aanwenden in een doelgericht werkproces, en het werk zo presenteren dat de beschouwer inzicht krijgt in het werkproces.

Vorbereiding: werkstukken

Bij de aanvang van het praktisch examen moet je twee werkstukken inleveren inclusief de bijbehorende schetsen, beeldmateriaal, aantekeningen en materiaalstudies.

Belangrijk is dat de twee werkstukken jouw ideeën over het aangegeven thema verbeelden.

Zorg dat je het zo inlevert dat duidelijk is wat bij elkaar hoort, bijvoorbeeld in een tekenmap. Bij elk werkstuk dient een apart werkverslag (Bijlage) te worden ingeleverd.

Na het praktisch examen moet je deze twee werkstukken weer meenemen.

Je dient twee van de volgende vier werkvormen, of een combinatie hiervan, te hebben uitgevoerd:

1. werken naar aanschouwelijke gegevens: een stilleven, een portret of een landschap;
2. werken naar verbale gegevens: een gedicht, een 'songtekst', een verhaal, een 'maffe' titel (het betreffende gedicht, e.d. bij het werkstuk voegen);
3. functionele beelden maken: bijvoorbeeld behang, een ontwerp voor een postzegel, een boekomslog of een reclameposter voor een gebruiksvoorwerp;
4. digitale beelden: bijvoorbeeld fotografie of film. Je moet zelf voor de beelddrager zorgen; een laptop of tablet waarop de video/film afgespeeld kan worden.

Portfolio

Desgewenst kunnen de twee werkstukken aangevuld worden met meer werkstukken. Dit mag vrij werk zijn, d.w.z. ook andere werkvormen dan de vier hierboven genoemde en/of werkstukken die niet over het thema gaan. Dit mogen ook twee- of driedimensionale werken zijn, zoals video's (zelf een laptop of tablet meenemen) of fotografische werken. Deze extra werkstukken dienen om de examinerator een breder beeld te geven van jouw kwaliteiten.

Functie van de twee beeldende werkstukken

1. Je kunt laten zien dat je je hebt voorbereid op het thema.
2. Je kunt laten zien welke kwaliteiten je bezit wanneer je meer tijd te besteden hebt dan de zes klokuren op de examendag.

Gedurende de examendag bekijken de examineratoren de meegenomen werkstukken.

Er wordt door de examineratoren gelet op:

- de beeldende aspecten
- de technische aspecten
- hoe je het thema hebt verwerkt

De werkstukken kunnen in beperkte mate meetellen bij de beoordeling. Als je geen werkstukken inlevert, wordt alleen de examenopdracht besproken en beoordeeld.

PRAKTIJKEAMEN

Op de dag van het examen ben je om 8:30 op school om je werkstukken en portfolio klaar te zetten. Om 9:00 start het examen en maken de twee externe examinatoren het examen open.

Keuzeopdrachten

Op de examendag krijg je minimaal zes opdrachten, waarvan je één moet kiezen.

Je kunt kiezen uit:

- opdrachten met verbale gegevens:
  - een gedicht
  - een 'songtekst'
  - een verhaal
  - een 'maffe' titel
  - een citaat
- toegepaste (functionele) beelden maken; bijvoorbeeld opdrachten waarbij relaties kunnen worden gelegd met werkvormen uit andere disciplines en media (ontwerpen voor toneeldecors, stadsvernieuwing, interieurs of het gebruik van geluid, licht, beweging, e.d.)
- een opdracht waarin een foto het uitgangspunt vormt voor het maken van een beeldend werkstuk.

Combinaties van de hierboven genoemde werkvormen zijn mogelijk.

Werkverslag

Voordat je begint met het uitwerken van je eindwerkstuk, vul je deel 1 van het werkverslag in (zie Bijlage). Na afloop van het praktisch examen vul je deel 2 van het werkverslag in.

Daarna zijn de volgende mogelijke activiteiten te onderscheiden:

- verzamelen van gegevens over de probleemstelling en oplossingen van beeldende kunstenaars en vormgevers;
- ontwikkelen van ideeën voor beeldende oplossingen, deze beschrijven en criteria, uitgangspunten, doelstellingen vastleggen in een werkverslag;
- maken van een werkplan;
- doen van beeldend onderzoek naar mogelijke oplossingen door middel van experimenten, schetsen, studies, proeven in de diepte en in de breedte;
- evalueren van het eigen onderzoek en vervolgens keuzes maken en toelichten;
- uitwerken van de gekozen beeldende oplossing in een werkstuk en het resultaat evalueren.

Mondeling gesprek

Na het praktisch examen vindt er een gesprek plaats met de examinatoren over de opdracht van het praktisch examen. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan het door jou ingevulde werkverslag over het gemaakte beeldend werk. Het doel van het gesprek is om na te gaan welke bewuste keuzes je hebt gemaakt ten aanzien van de inhoud en de vormgeving. Eventueel vinden ook tijdens de uitvoering van de opdracht enkele gesprekje plaats.

De examinatoren zullen vragen stellen over o.a.:

- de keuze van de opdracht;
- de verbeelding van de eigen visie;
- de gemaakte schetsen;
- de toepassing van beeldende aspecten (aspecten van beeldende vormgeving);
- het materiaalgebruik;
- het proces bij het maken van het werkstuk.

Cijfer

De examinatoren vormen zich op basis van het werkstuk en het gesprek een oordeel over het werk dat door jou is gemaakt en drukken dit oordeel uit in een cijfer van 1 t/m 10, op één decimaal. In beperkte mate wordt daarbij tevens rekening gehouden met de ingeleverde werkstukken.

Bij de beoordeling wordt onder andere gelet op:

- A. rijkdom aan ideeën (dit kan blijken uit de schetsen);
- B. toepassing van diverse beeldende aspecten (aspecten van beeldende vormgeving);
- C. passend gebruik van materiaal, techniek en afwerking;
- D. originaliteit en de verbeelding van een eigen visie op de opdracht;
- E. de per opdracht vermelde aandachtspunten (voor zover deze zijn vermeld);
- F. jouw toelichting op het werkproces en het eindwerkstuk.

Het cijfer voor het praktisch examen wordt op de examendag niet bekend gemaakt.

Meenemen eindwerkstuk

Het eindwerkstuk wordt door het CvTE niet bewaard: je mag het eindwerkstuk meenemen.

Materialen tekenen

Je kunt ervan uitgaan dat de basisbenodigdheden (materialen, gereedschappen en middelen) voor tekenen aanwezig zijn op de examenlocatie.

Zelf meenemen:

Het is wenselijk dat je zelf beeldmateriaal, zoals tijdschriften, foto's, en dergelijke over het thema meebrengt naar het praktisch examen. Je mag ook een usb-stick en laptop meebrengen, als daar beeldmateriaal op verzameld is.

Je mag ook eigen middelen en materiaal meenemen. Bijvoorbeeld als je een sterke voorkeur hebt voor bepaald materiaal of bepaalde penselen. Dit is altijd verstandig, want hier ben je aan gewend en kun je goed mee opstarten.

Stijlen en stromingen

In deze bijlage is de opbouw weergegeven in:

- periodes met bijbehorende stijlen en stromingen
- accenten
- relevante invalshoeken

800 VC -400

accenten:

- Griekenland (archaïsch, klassiek, hellenisme)
- Mythologie, mythen en sagen
- Bouwkunst en beeldhouwkunst
- Verhouding tussen Griekse en Romeinse kunst

invalshoeken:

Kunst en wereldbeeld:

- rangen en standen, goden, helden en mensen; Het eren van goden

Visies op kunst:

- kunst als afspiegeling van het volmaakte, mimesis; harmonie (gulden snede); het Goede, het Ware en het Schone

Kunstenaar en opdrachtgever, politieke en economische macht:

- polis en vorsten

wetenschap en techniek:

- wiskunde, natuurwetenschap, filosofie
- bouwkunst: zuil (Grieks), muur en boog (Romeins)

300-1000

accenten:

- West-Europese keizerrijken
- Ontstaan van Christelijke kunst
- Byzantium; Constantinopel en Ravenna

invalshoeken:

Kunst en wereldbeeld:

- Visies op geschiedenis: Bijbel staat centraal; 'begin en eind bekend'
- Bijvoorbeeld: schepping; zondeval; geboorte, leven, sterven en opstanding van Christus; laatste oordeel

Visies op kunst:

- schoonheid als openbaring van het goddelijke
- kunst tot lering en verering
- Kunstenaar en opdrachtgever, politieke en economische macht
- macht van kerk en adel, feodale stelsel
- De kerk en de adel als opdrachtgever
- De kunstenaar als ambachtsman; werkplaatsen
- beeldenstrijd (iconoclasme)

wetenschap en techniek:

- kloosters als centra van kennis; manuscripten
- samenhang van kennis, geschiedenis en moraal en geloof (encyclopedisch geheel); scholastiek
- voortborduren op kennis van Romeinen

1000-1400

accenten:

- kerken en kloosters in Frankrijk, romaans en gotiek
- Christelijke iconografie (in beeldhouwkunst, glas in lood en schilderkunst)
- Ontwikkelingen in de schilderkunst, (altaarstukken, fresco's en miniaturen)
- Opkomst van steden als Florence en Siena
- Theoretische traktaten over architectuur
- Groei van economie en complexere organisatie van de maatschappij

invalshoeken:

Kunst en wereldbeeld:

- centrale positie van het geloof en de macht van de kerk
- Visies op geschiedenis: Bijbel staat centraal: 'begin en eind bekend'.
- Bijvoorbeeld: schepping; zondeval; geboorte, leven, sterven en opstanding van Christus; laatste oordeel

Visies op kunst:

- schoonheid als openbaring van het goddelijke; licht, kleur en glans (Suger); geometrische orde
- voor en tegen het gebruik van beelden, abt Suger tegenover Bernard van Clairveaux
- werken binnen de traditie (in plaats van originaliteit)

Kunstenaar en opdrachtgever, politieke en economische macht:

- macht van kerk en adel, feodale stelsel
- de Kerk als opdrachtgever
- de kunstenaar als ambachtsman; Gilden
- opkomst van de burgerij in Italië

Intercultureel:

- contacten met het Nabije Oosten, handel en pelgrimstochten; kruistochten en Reconquista
- Arabische kunst, het Alhambra en de moskee van Cordoba

wetenschap en techniek:

- geloof als uitgangspunt voor wetenschap (lichttheorie en iconografische programma's)
- samenhang van kennis, geschiedenis en moraal en geloof (encyclopedisch geheel); scholastiek
- kloosters als centra van kennis; manuscripten
- bouwkunst: skeletbouw, glas in lood

1400-1600

accenten:

- Schilderkunst in Noord Europa
- Italië, wedergeboorte van de klassieken
- Opdrachtgevers en rivaliteit, de Italiaanse stadstaten en Rome

invalshoeken:

Kunst en wereldbeeld:

- opkomst van het humanisme

Visies op kunst:

- schoonheid als eenheid van delen: harmonie, maat, verhouding, symmetrie, orde (proportieleer)
- neoplatonisme

Kunstenaar en opdrachtgever, politieke en economische macht:

- kerk; wereldlijke machthebbers
- de veranderende positie van de kunstenaar, van ambachtsman naar homo universalis

Intercultureel:

- Handelscontacten van de Oostzee tot Afrika en van de Arabische wereld tot China. Focus op de bakermat van de Europese cultuur

wetenschap en techniek:

- boekdrukkunst en grafiek; olieverf
- bestuderen van klassieken; eigen onderzoek van de werkelijkheid: perspectief, anatomie, wetmatigheid
- geschiedschrijving (Vasari) en geschiedenis van Romeinse architectuur (Alberti)

1600 - 1750

accenten:

- contra- reformatie als reactie op de reformatie
- Burgerlijke cultuur in Nederland, Amsterdam
- Het hof in Frankrijk, paleizen, villa's en tuinen
- Rome in de tijd van de contra- reformatie

invalshoeken:

Kunst en wereldbeeld:

- verschillende christelijke overtuigingen: protestant – katholiek
- calvinisme: predestinatie, deugdzaamheid en matigheid
- rationalisme en verlichting

Visies op kunst:

- kunst ter lering en vermaak: verborgen symboliek zoals vanitas; emblemata iconografie en iconologie; illusionisme
- barok: virtuositeit, inventiviteit; theatrale eenheid
- kunst moet imponeren, identificatie via emotie
- kunst als vervolmaking van de natuur (tuinen van Versailles)
- kunst als uitdrukking van de absolute macht
- classicisme: klassieke schoonheid (Gerard de Lairese), reizen naar Italië; neoplatonisme (de tuin als parsprototo)

Kunstenaar en opdrachtgever, politieke en economische macht

- vrije markt, kooplieden en regenten; het ontstaan van genres in de Republiek der zeven Verenigde Nederlanden
- de Kerk, zoals de Paus als opdrachtgever
- vorst en adel (Lodewijk XIV, academies)

Intercultureel:

- reizen-handel-VOC (Chinees porselein en Delfts aardewerk)
- exotische invloeden in de Europese tuinarchitectuur.

wetenschap en techniek:

- empirisch onderzoek, camera obscura
- encyclopedisch verzamelen

1750-1900

accenten:

- herleving van de klassieken
- aandacht voor het eigen nationale verleden
- vlucht in het exotische, de eigen geschiedenis, de mystiek en de natuur
- de romantiek: verhevigd gevoel
- realisme: heroïek van het alledaagse, de harde werkelijkheid

invalshoeken:

Kunst en wereldbeeld:

- gevoel tegenover rede (rationalisme, verlichting tegenover het loslaten van de ratio)
- vooruitgangsidee, socialisme
- visies op geschiedenis: een voortgaand lineair proces met verschillende uitkomsten
- darwinisme

Visies op kunst:

- kunst moet authentiek en origineel zijn
- kunst moet van zijn tijd zijn
- l'art pour l'art; de bohémien
- arts and crafts
- kunst moet het goede, het ware en het schone tonen, kunst moet verheffen
- schoonheid is relatief (afhankelijk van tijd en plaats); neostijlen; eclecticisme

Kunstenaar en opdrachtgever, politieke en economische macht:

- opleiding: de rol van de academie; op zoek naar eigen leermeesters (historische voorbeelden of 'de natuur zelf')
- opdrachtgevers: de vrije markt, de staat koopt kunst
- verzamelingen: systematiseren van collecties naar soort en tijd / plaats; verzameling gekoppeld aan prestige van de staat

- organisatie van de samenleving: nationaal bewustzijn; naties - staat - burgers > streven naar vrije wereldhandel, concurrentie

Intercultureel:

- oriëntalisme en exotisme
- werelddtentoonstellingen
- effecten van kolonialisme

wetenschap en techniek:

- industriële revolutie
- evolutietheorie
- fotografie
- nieuwe materialen als gietijzer, de toepassing van de combinatie gietijzer en glas.
- het ontstaan van de historische belangstelling; het ontstaan van de kunstgeschiedenis; het ontstaan van musea

1900-1945

accenten:

- abstractie
- de avant-garde, manifesten
- utopieën over een nieuwe maatschappij
- functionalisme, form follows function
- kunstenaarstheorieën

invalshoeken:

Kunst en wereldbeeld:

- het nastreven van idealen (utopieën), het geloof in vooruitgang en maakbaarheid van de samenleving
- utopisch verlangen vanuit economische, politieke- maatschappelijke situatie (industrialisering en oorlog); socialisme

Visies op kunst:

- kunst als expressie
- op zoek naar het universele; neoplatonisme
- van visueel waarneembaar naar gevoel of geest (Kandinsky, Mondriaan)
- functionalisme (form follows function, Sullivan); verwerpen van decoratie (Adolf Loos)
- definiëren van grondslagen van elke kunstdiscipline

Kunstenaar en opdrachtgever, politieke en economische macht:

- vrije markt: verzamelaars, kunsthandel en mecenasen
- utopisch kunstenaarschap en de economische positie van de kunstenaar
- kunstenaars in dienst van de Russische Revolutie, maatschappelijke bewegingen, de staat
- entartete kunst

Intercultureel:

- primitivisme

wetenschap en techniek:

- kunst als laboratorium: experiment, Bauhaus
- nieuwe industriële materialen en technieken: (beton)skeletbouw, standaardisatie en prefabricatie
- fotografie en film
- wetenschappelijke ontdekkingen: psychoanalyse en relativiteitstheorie

1945 - 1990

accenten:

- Na Wereldoorlog II de Verenigde Staten in de voorhoede
- Herwaardering Europa in de kunst vanaf de jaren zeventig
- modern en postmodern
- vervagen van grenzen (disciplines, hoge-lage cultuur, kunst en werkelijkheid)

invalshoeken:

Kunst en wereldbeeld:

- reactie op Wereldoorlog II; begin en einde van de koude oorlog
- democratisering, individualisering en globalisering
- massamedia en massaconsumptie
- moderne en postmoderne visies (geschiedenis fragmentarisch; opgeven van vooruitgangsidee; einde van grote ideologieën)
- grote verscheidenheid in levensbeschouwingen (existentialisme, hippies, relativisme, cynisme, 'no illusion' (punk), hedonisme, nieuwe vormen van spiritualiteit)

Visies op kunst:

- de moderne visie: onderzoek naar de grondslagen van de eigen discipline
- de postmoderne visie, loslaten van oude esthetische waarden (authenticiteit, originaliteit en uniciteit); veelheid van betekenissen door citaten en fragmenten; media en (schijn)werkelijkheid (Baudrillard)
- verleggen van de grenzen van de kunst, het vervagen van grenzen tussen de kunstdisciplines
- conceptuele kunst
- De kunstenaar voert het werk niet alléén uit, de rol van de omgeving en democratisering van de kunst (performance en community-art)

Kunstenaar en opdrachtgever, politieke en economische macht:

- vrije markt, overheid, de verzamelaar
- invloed van de handel (kunstbeurzen en veilingen), overheid (subsidies, aankoopbeleid musea en internationale evenementen (biënnales en Documenta)
- de kunstenaar als ondernemer, manager en entertainer

Intercultureel:

- globalisering en invloed van de niet-westerse kunst op de westerse kunst
- postkolonialisme; een mix van verschillende culturele invloeden in het kunstwerk (hybriditeit)

wetenschap en techniek:

- reproductie
- audiovisuele media

1990 - HEDEN

accenten:

- Globalisering, het Westen als centrum verdwijnt, hybriditeit
- Young British Artists
- Grote internationale kunstmanifestaties
- reacties op het postmodernisme: engagement, hypermodernisme; herwaardering ambacht
- nieuwe media

invalshoeken:

Kunst en wereldbeeld:

- globalisering; nieuwe wereldmachten en botsing van beschavingen; migratie
- individualisering en identiteit (in een geglobaliseerde samenleving)
- nieuwe vormen van spiritualiteit
- internet, digitalisering (grote hoeveelheden data, Big Brother, (schijn)werkelijkheid)
- kleinschalig en duurzaam als reactie op economische groei; klimaat-vraagstuk

Visies op kunst:

- reacties op het postmodernisme (weg van relativisme): rol van kunst in de samenleving, engagement (community art, relational aesthetics (Nicolas Bourriaud) en activistische kunst), artistic research; hypermodernisme; nieuw traditionalisme en herwaardering ambacht
- De kunstenaar voert het werk niet alléén uit, de rol van de omgeving en democratisering van de kunst
- interdisciplinariteit, geen scherpe grenzen tussen disciplines; kunstenaar ook actief op terrein van wetenschap, techniek en politiek

Kunstenaar en opdrachtgever, politieke en economische macht:

- vrije markt, overheid, de verzamelaar
- Belangrijke positie van internationale kunstmanifestaties (biënnales en Documenta)
- invloed van de handel (kunstbeurzen en veilingen), overheid (subsidies, aankoopbeleid musea)
- de kunstenaar als ondernemer, manager en entertainer

Intercultureel:

- globalisering en invloed van de niet-westerse kunst op de westerse kunst, rol van identiteit in een geglobaliseerde wereld; Westerse en niet-westerse kunstenaar exposeren in dezelfde tentoonstellingen en manifestaties
- postkolonialisme
- een mix van verschillende culturele invloeden in de kunst (hybriditeit)

wetenschap en techniek:

- digitale techniek als middel en onderwerp van de kunsten; artificial intelligence, verhouding mens, natuur en machine
- artistic research, de kunstenaar als wetenschapper en samenwerking tussen wetenschap en kunst
- de (toegepaste) kunst als laboratorium voor wetenschappelijke en technische vernieuwing (duurzaamheid)
- herwaardering ambachtelijke technieken

Kunstbegrippen

KUNSTBESCHOUWING/ BEELDASPECTEN		Havo	Vwo
COMPOSITIE / ORDENING		X	X
asymmetrie	2D, 3D, architectuur	X	X
centraal	2D, 3D	X	X
diagonaal-	2D, 3D	X	X
driehoeks-	2D, 3D	X	X
dynamisch	2D, 3D	X	X
harmonie	2D, 3D, architectuur	X	X
horizontaal-	2D, 3D	X	X
herhaling	2D, 3D	X	X
over-all-	2D	X	X
symmetrie	2D, 3D, architectuur	X	X
richting	2D, 3D, architectuur	X	X
ritme	2D, 3D, architectuur	X	X
verticaal	2D, 3D, architectuur	X	X
beeldvlak	2D	X	X
kader	2D	X	X
plaatsing	2D, 3D, architectuur	X	X
statisch	2D, 3D	X	X
uitsnede	2D	X	X
vlakverdeling	2D	X	X
DIEPTE / RUIMTE		X	X
afsnijding	2D	X	X
atmosferisch perspectief	2D	X	X
centraal- perspectief	2D	X	X
coulissewerking	2D	X	X
horizon	2D	X	X
kleurperspectief	2D	X	X
kikvors- perspectief	2D	X	X
lijnperspectief	2D	X	X

overlapping	2D	X	X
verdwijnpunt	2D	X	X
verkorting	2D	X	X
vogelvlucht-perspectief	2D	X	X
driedimensionaal	3D, architectuur	X	X
plans	2D	X	X
ruimte	3D	X	X
ruimtelijk	3D	X	X
ruimtesuggestie	2D	X	X
ruimtewerking	2D, 3D	X	X
scherptediepte	2D, 4D	X	X
standpunt	2D	X	X
stapeling	2D, 3D	X	X
plasticiteit / plastisch	2D, 3D	X	X
plat	2D	X	X
vervaging	2D	X	X
TEXTUUR / MATERIAAL		X	X
egaal	2D, 3D	X	X
factuur	2D, 3D		X
pasteus	2D	X	X
spiegelend (oppervlak)		X	X
stofuitdrukking	2D	X	X
structuur	2D, 3D	X	X
textuur	2D, 3D, toegepast/design	X	X
transparant	2D, 3D, toegepast/design	X	X
KLEUR			
kleurencirkel		X	X
primaire kleuren		X	X
secundaire kleuren		X	X
tertiaire kleuren		X	X
complementaire kleuren		X	X
kleurcontrasten		X	X
complementair		X	X
warm-koud		X	X

kleurfamilie		X	X
kleurgebruik		X	X
monochroom		X	X
optische kleurmenging		X	X
primaire licht kleuren		X	X
tint		X	X
toon		X	X
verzadigde kleuren			X
zuivere kleuren		X	X
LICHT		X	X
lichteffecten		X	X
clair-obscur	2D	X	X
eigen schaduw	2D	X	X
glimlicht	2D	X	X
silhouet	2D	X	X
slagschaduw	2D	X	X
strijklicht	2D	X	X
reflectie/reflecterend		X	X
lichtrichting/lichtval		X	X
diffuus		X	X
meelicht		X	X
tegenlicht		X	X
zijlicht		X	X
Lichtsoort		X	X
kunstlicht		X	X
natuurlijk licht		X	X
LIJN		X	X
lijndikte	2D	X	X
lijnsoort	2D	X	X
contour	2D	X	X
lijnwerking	2D	X	X
lineair / tekenachtig < > picturaal / schilderachtig	2D	X	X
VORM		X	X

abstract	2D, 3D, 4D	X	X
convex / concaaf	3D, architectuur		X
fragment		X	X
geabstraheerd	2D, 3D, 4D	X	X
gedefformeerd	2D, 3D	X	X
gedetailleerd		X	X
gefragmenteerd		X	X
geïdealiseerd	2D, 3D, 4D	X	X
geometrisch		X	X
gesloten vorm	2D, 3D	X	X
gestileerd	2D, 3D, toegepast/design	X	X
gestroomlijnd	3D, architectuur, toegepast/design	X	X
maatverhouding		X	X
proportie		X	X
massief	3D	X	X
open vorm	2D, 3D	X	X
organisch		X	X
restvorm	2D, 3D	X	X
schema		X	X
schematisch	2D, 3D	X	X
tweedimensionaal		X	X
vereenvoudigd	2D, 3D	X	X
volume	3D	X	X
vormcontrast	2D, 3D	X	X
vormsoort	2D, 3D	X	X
vlak		X	X

MATERIALEN EN TECHNIEKEN		HAVO	Vwo
	2D, TEKENKUNST		
arcering / arceren		X	X
houtskool		X	X
kalligrafie			X
krijtsoorten		X	X
pastel		X	X
schets / schetsen / schetsmatig		X	X

rubbing		X	X
	2D, GRAFISCHE TECHNIEKEN		
affiche		X	X
beeldmerk		X	X
bedrukken		X	X
diepdruk		X	X
ets		X	X
gravure		X	X
hoogdruk		X	X
grafiek		X	X
houtsnede		X	X
kalligrafie			X
lay-out			
linoleumsnede		X	X
litho / lithografie		X	X
logo		X	X
prent		X	X
reproductie		X	X
sjabloon/ sjabloneren		X	X
typografie			
vlakdruk		X	X
zeefdruk		X	X
	2D, SCHILDERKUNST		
acryl		X	X
aquarel		X	X
airbrush		X	X
collage		X	X
dekkend		X	X
fresco		X	X
gouache		X	X
gebrandschilderd glas		X	X
graffiti		X	X
illusionistisch		X	X
mengkleur		X	X
mixed media		X	X
olieverf		X	X

paneel		X	X
pasteus / impasto		X	X
pictogram			X
pigment		X	X
schilderij		X	X
schildertechnieken		X	X
tempera		X	X
toetsmatig		X	X
	3D, BEELDHOEWKUNST / TEXTIEL		
afgietsel		X	X
ambachtelijk		X	X
assembleren / assemblage		X	X
beeldhouwen		X	X
boetseren		X	X
borduren		X	X
brons		X	X
constructie / construeren		X	X
gieten		X	X
gietmal		X	X
gips		X	X
glazuur		X	X
keramiek		X	X
klei		X	X
knopen			
kunstlicht		X	X
kunststof		X	X
machinaal		X	X
mal		X	X
massaproductie		X	X
mixed media		X	X
mode(-accessoires)		X	X
modelleren		X	X
polychromeren		X	X
prototype			X
reliëf		X	X
sculptuur		X	X

sokkel		X	X
textiele werkvormen		X	X
(wand)tapijt		X	X
weven		X	X
	4D, FILM / FOTOGRAFIE / MULTIMEDIA		
algoritme			X
analoog		X	X
animatie		X	X
camerastandpunt		X	X
close up		X	X
commercial		X	X
computeranimatie		X	X
computergame		X	X
content		X	X
decor		X	X
digitaal		X	X
digitale beeldbewerking		X	X
digitaliseren		X	X
documentaire		X	X
editen		X	X
ensceneren			X
film / filmen		X	X
foto / fotograferen		X	X
fotomontage		X	X
fotonegatief		X	X
fotoserie		X	X
game design		X	X
inzoomen / uitzoomen		X	X
loop		X	X
pixel		X	X
Photo shoppen		X	X
polaroid		X	X
printen / 3d-printen		X	X
projectie		X	X
real time			X

reportage		X	X
scène		X	X
shot			X
videoclip		X	X
Video installatie		X	X
videokunst		X	X
webdesign		X	X

ARCHITECTUUR		Havo	Vwo
aanzicht		X	X
bovenaanzicht		X	X
vooraanzicht		X	X
zijaanzicht		X	X
absis			X
altaar		X	X
amfitheater			X
aqueduct			X
arcade		X	X
architraaf		X	X
atrium			X
basement			X
basiliek		X	X
beton (gewapend)		X	X
Centraal bouw		X	X
cannelure			X
constructie		X	X
crypte			X
decoratie		X	X
dorische orde			X
dwarsbeuk		X	X
dwarsdoorsnede		X	X
dwarsschip		X	X
exterieur		X	X
facade		X	X
fries			X
fronton			X

galerij		X	X
gevel		X	X
gietijzer		X	X
interieur		X	X
ionische orde			X
kapel		X	X
kapiteel		X	X
kathedraal		X	X
koepel		X	X
kolom		X	X
koor		X	X
kooromgang		X	X
korinthische orde			X
kroonlijst		X	X
kruisgewelf		X	X
kruisribgewelf		X	X
lengtedoorsnede		X	X
lichtbeuk		X	X
luchtboog		X	X
maquette		X	X
marmer		X	X
middelschip		X	X
minaret		X	X
mobiel / mobile		X	X
module (modulair)		X	X
monument		X	X
montage / monteren		X	X
moskee		X	X
narthex			X
ornament		X	X
pendentief			X
pijler		X	X
montage / monteren		X	X
pinakel			X
plattegrond		X	X
portaal		X	X

prefab(ricage)		X	X
rib		X	X
rondboog		X	X
roosvenster		X	X
rustica			X
spitsboog		X	X
skeletbouw		X	X
stedenbouw		X	X
steunbeer		X	X
straalkapel		X	X
systeembouw		X	X
timpaan		X	X
tongewelf		X	X
transept			X
travee			X
trionfboog			X
tuinarchitectuur		X	X
viering			X
vliesgevel		X	X
westwerk			X
zijbeuk		X	X
zipschip		X	X
zuil		X	X

KUNSTHISTORISCHE BEGRIPPEN	Havo	Vwo
allegorie / allegorisch		X
anatomie	X	X
annunciatie		X
apocalyps		X
attribuut	X	X
aureool	X	X
authenticiteit		X
autonoom		X
buste / borstbeeld	X	X
cartoon	X	X
concept	X	X
connotatie		X
contrapost	X	X
design	X	X
discipline	X	X
en plein air	X	X
environment	X	X
esthetica		X
expressie / uitdrukking	X	X
figuurstuk	X	X
genre(stuk)	X	X
graphic novel	X	X
happening	X	X
historiestuk	X	X
icoon / iconisch	X	X
iconografisch		X
iconologisch		X
illustratie	X	X
industriële vormgeving	X	X
installatie	X	X
karikatuur	X	X
kinetische kunst	X	X
kitsch	X	X
kostuum	X	X
manifest	X	X

mecenas / mecenaat		X
miniatuur	X	X
mixed media	X	X
mobiel(e) / mobile	X	X
monument	X	X
monumentale kunst	X	X
moralistisch	X	X
mozaïek	X	X
mythologisch	X	X
narratief		X
objet trouvé	X	X
pastorale		X
performance	X	X
personificatie		X
readymade	X	X
realistisch / naturalistisch	X	X
reliek	X	X
reliëkhouders	X	X
remake	X	X
replica	X	X
serie / serieproductie	X	X
stilleven	X	X
symbool	X	X
tableau vivant	X	X
trompe l'oeil	X	X
vanitas	X	X
verhalend	X	X
vrijstaand	X	X

Stappenplan praktijk-examen

Hoe deel je deze examendag zo in dat je niet in tijdnood komt? Dit stappenplan geeft je een opzet. Je kunt deze dag 6 uur aan je examenopdracht werken, exclusief de pauze. Wanneer je pauze neemt en hoe lang, bespreek je met de examinatoren. Zij kunnen rekening houden met de pauzetijden die op de locatie gebruikelijk zijn. De pauzetijd die hieronder wordt genoemd mag dus gewijzigd worden.

STAPPENPLAN vmbo, havo, vwo

09.00- 09.15

1. ALLE OPDRACHTEN GOED LEZEN

Lees ook de beoordelingscriteria die bij de opdrachten horen. Bij onduidelijkheden kun je een toelichting vragen.

09.15 -09.45

2. SCHETSEN MAKEN

Bewaar en nummer alle schetsen. Niets weggooien.

09.45 - 10.30

3. KEUZE MAKEN VOOR ÉÉN OPDRACHT

Oriënteer je op deze ene opdracht.

10.30 - 11.00

4. VERDIEPING VAN DE SCHETSFASE

Welke schetsen wil je verder uitwerken?

Deze schetsen kun je gebruiken als inspiratie voor materiaalonderzoek, proefjes of prototypes.

11.00 - 11.30

5. MAAK EEN KEUZE

Kies het materiaal en de middelen; deze keuze gaat de basis vormen voor je eindwerkstuk.

Werkverslag Deel 1 (havo/vwo) invullen.

11.30 – 15.30

6. EINDOPDRACHT UITVOEREN

Na afloop: werkverslag Deel 2 (havo/vwo) of het werkverslag (vmbo) invullen.

PAUZE: 12.30 – 13.00

15.30 - 17.00

7. EINDGESPREK, duur: 15 minuten

Alles inleveren, ook jouw schetsen, materiaalproefjes en prototype(s).

In het gesprek geef je uitleg over je werkwijze en keuzes.

Werkverslag

Voor- en achternaam:

Examen Dienst (ED)-nummer:

Schoolsoort:

Naam van de school of de examenlocatie:

Omcirkel hieronder in welk vak je examen doet:

- tekenen
- handvaardigheid
- textiele werkvormen

WERKVERSLAG HAVO/VWO - DEEL 1

Deel 1 vul je in zodra je met het eindwerkstuk gaat beginnen. Deel 2 vul je in nadat je het eindwerkstuk voltooid hebt.

Wat is het nummer (en de titel) van de gekozen opdracht?

Inhoud:

Beschrijf hier je inhoudelijke uitgangspunt(en) en/of het doel dat je gaat proberen te bereiken. Ga, indien nodig, in op de te bereiken beeldende effecten en/of functie van je werk.

Voorstelling:

Beschrijf hier welke voorstellingsaspecten van belang zijn voor de uitwerking van jouw ideeën. Als je kiest voor een non-figuratieve uitwerking, werk hier dan jouw idee, inhoudelijk uitgangspunt en/of doel verder uit.

Beeldende aspecten:

Beschrijf hier welke beeldende aspecten van belang zijn voor de uitwerking van jouw ideeën. Verantwoord je keuze door in te gaan op de relatie tussen inhoud en vormgeving.

Materialen en technieken:

Geef hier aan welke materialen en technieken je denkt te gaan gebruiken. Verantwoord je keuze door in te gaan op de relatie met de inhoud.

WERKVERSLAG HAVO/VWO - DEEL 2

Invullen nadat je het eindwerkstuk voltooid hebt.

Hoe heb je de opdracht uitgewerkt?

1. Beschrijf in het kort het werkproces: in hoeverre heb je jouw ideeën kunnen verwezenlijken, je doel bereikt?
2. Waarop heb je gelet bij het onderzoek en de uitwerking; welke keuzes heb je hierbij gemaakt en waarom?
3. Eventuele veranderingen in jouw uitgangspunten moet je hier nader verklaren.

Hoeveel tijd heb je ongeveer aan dit werkstuk besteed?

Door aan te geven hoeveel tijd je gewoonlijk besteed aan het maken van beeldend werk, krijgen de examinatoren een indruk van je werkwijze.

Hoeveel uren heb je besteed aan voorbereiding (onderwerp kiezen, schetsjes maken, materiaal uitkiezen en verzamelen)?

Hoeveel tijd heb je besteed aan de uitvoering?

Hoeveel uur heb je in totaal aan dit werkstuk besteed?

Handtekening van de kandidaat:

Datum: